פורים

א. סיכום ותוצאות הנס שאירע בפורים בא במגילת אסתר במילים ספורות: "ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר".

אומרת על כך הגמרא[1]: "אורה זו תורה, שמחה זה יום־טוב, ששון זו מילה, ויקר אלו תפלין". כל אחד מארבעה דברים אלו[2], מהווה אות בין בני ישראל להקב"ה ולפיכך גזר המן הרשע על ארבעה דברים אלו, כי לא היה מסוגל להשלים עם כך שהיהודים מצטיינים משאר האומות בקשר שיש להם עם הקב"ה. על כן, כשאירע נס פורים ונגאלו מהמן וגזירותיו, אזי – "ליהודים היתה אורה זו תורה, ושמחה זה יום טוב, וששון זו מילה ויקר אלו תפלין".

וצריך להבין: אות וסימן שנעשה בדבר מסויים כדי להבדילו מדבר אחר, הרי צריך שיהיה רק באותו הדבר ולא בזולתו. שכן אם היה האות בשניהם הרי אינן בו סימן להבדלה אמיתית לדעת את החילוק היסודי בינו לבין הדבר השני.

כך גם באות שבא להבדיל בין ישראל לשאר העמים בחילוק יסודי ועצמי, הרי צריך הוא להיות כזה שמצוי רק אצל ישראל בלבד. והנה כל ארבעה הדברים הללו – תורה, יום טוב, מילה ותפלין – יש דוגמתם גם בעמים אחרים (אם כי באופן אחר)?

תורה: גם גויים יודעים, ולומדים באופן שמשיגים את השכל המופלא שבתורה, כנאמר[3]: "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים", שגם "לעיני העמים" התורה היא חכמה גדולה; יום־טוב: גם לגויים יש מועדים משלהם, של חרות וכיו"ב; כך גם מילה – יש גויים רבים המלים עצמם (לשם בריאות); וכן הוא גם בנוגע לתפלין – כשם שיהודים מניחים תפלין לציין שהם שייכים להקב"ה (כמאמר הגמרא[4], שעל ידי הנחת תפלין רואים "כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך")[5], כך גם נוהגים עמים שונים, להבדיל, לשאת על עצמם סימן מסויים, כדי שיכירו לאיזה אומה או שבט הם שייכים.

ואם כן צריך ביאור: למה לא בחר דברים כאלה, שלאומות העולם אין כל קשר אליהם, אלא דוקא ארבעה

---

1) מגילה טז, ב.
2) חדא"ג מהרש"א שם.
3) דברים ד, ו.
4) ברכות ו, א.
5) דברים כח, י.

הדברים הללו, שכאמור יש להם דמיון גם בקרב אומות העולם?

ב. הביאור בזה הוא: מתי יש צורך באות שיבדיל דבר אחד מזולתו, דוקא כשיש משותף ביניהם; שאז צריכים סימן להבדיל ביניהם. שכן בדברים שאינם דומים כלל זה לזה הרי אין צריך לאות כלל.

כלומר: אותות ההבדלה "בין ישראל לעמים", לא בא על מנת להבדיל בין הנשמה של היהודי לבין נשמות שאר העמים. שכן מבחינת הנשמה אין מלכתחילה שום דמיון בין יהודי לגוי, להבדיל (כמבואר בתניא בתחילתו). ענינה של האותות הוא כדי להבליט את שוני הגוף היהודי מגופות אומות העולם; מבחינה חיצונית, הרי גופו של יהודי דומה לגוף של אינו יהודי, שכן גם גוף היהודי הוא גשמי, ובשטחיות אין נראה כל הבדל בין גוף יהודי לשאינו יהודי. ולשם כך באים האותות, כדי להורות, שגם הגוף הגשמי של היהודי, הוא שונה לחלוטין מכל שאר הגופים – הגוף היהודי הוא – קדוש[6].

וכיון שהאותות באים לציין את קדושת הגוף היהודי, לכן גם הם כאלו, שבאופן חיצוני מצויים הם גם באומות העולם, ואף על פי כן, אצל בני ישראל הם שונים לגמרי. הדבר גם מלמד, שהפעולות הגשמיות הקשורות עם הגוף היהודי, אף אם אותן פעולות נעשות גם על ידי אומות העולם (יהודי אוכל ולהבדיל גוי אוכל, יהודי ישן ולהבדיל גם גוי ישן, יהודי נושא ונותן ולהבדיל גוי נושא ונותן וכיו"ב), הרי אצל יהודי זה שונה בתכלית, לגביו אף גם הדברים הגשמיים קדושים הם, בכל דרכיך דעהו[7].

כי, אין זה שאדם מישראל יש בו קדושה, כדבר נוסף על מהותו. כי אם עצם מהותו של יהודי הוא קדושה. ולפיכך צריך שיהיו כל עניניו (גם אלו הדומים לאלו הנמצאים באומות העולם) קדושים.

ג. על דרשת הגמרא "אורה זו תורה", שואלים: תורה הרי נקראת בכל מקום בשם "אור", לשון זכר, מדוע איפוא נאמר כאן "אורה" לשון נקבה?

וכותב אדמו"ר הזקן[8], שבתורה כאן הכוונה לתורה שבעל פה, שהיא

6) תניא פמ"ט. ואדרבה, בגוף הישראלי יש יתרון על הנשמה, שבו דוקא הוא בחירת העצמות. וראה בארוכה שיחת שמח"ת תרס"ט (תורת שלום ע' 120 ואילך).

7) משלי ג, ו. ונתבאר לעיל ע' 161.

8) ראה ד"ה ליהודים היתה אורה (ברשימות הצ"צ למג"א. וראה ד"ה זה בביכל דשנת תקס"ג-ד ובשערי אורה ד"ה וקבל פל"ד – דפי' באו"א).

מקבלת מתורה שבכתב, ולכן נאמר כאן "אורה" לשון נקבה.

ההבדל בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה הוא: תורה שבכתב היא מעל ענין השכל[9]. הכול יודעים, שתורה שבכתב נתן הקב"ה למשה רבינו על הר סיני, ומובן ופשוט כי אין לגשת לתורה שבכתב בחקירות שכליות ופלפולים, כי אם באמונה.

לעומת זאת, תורה שבעל פה, הרי ענינה הוא, לבאר בסברות שכליות, מה שבא בקיצור בתורה שבכתב, וכן להורות הדינים שלא נאמרו בה בפירוש, על ידי השוואות וראיות שכליות: שכיון שבתורה שבכתב כתוב שהדין הוא כך וכך, מובן מזה שגם במקרה אחר צריך להיות כדין זה (היקש, קל וחומר, וכיו"ב).

נמצא איפוא, שתורה שבעל פה היא ענין המסור לשכל, ובכל זאת גישתו של יהודי גם לתורה שבעל פה היא – באמונה; וגם כשנראה לו בשכלו באופן מסויים ויש לו ראיות חותכות לכך, אין הוא פוסק כן כאשר מגלה סתירה לכך מפוסקים ראשונים ואחרונים, שפסקיהם נתקבלו בתפוצות ישראל. – עד שאפילו בזמן המשנה אצל תנאים יש פסק דין: אם הלכה היא נקבל (על אף ש)לדין יש תשובה[10].

אפשר לטעון: היתכן? אילו היה מדובר בענין של תורה שבכתב, הרי היא לא נמסרה לשכל; אבל מאחר שבתורה שבכתב לא נאמר הדין בפירוש, אלא שמקורה בתורה שבעל פה, שהיא נמסרה לשכל, והפוסקים שפסקו דין זה בדור שלפנינו, הרי לכאורה, פסקו כן רק משום שהיו להם ראיות שכליות לדבר, וכיון ששכלו נוטה להבין, אחרת – מדוע עליו להתחשב בפסק שלהם?

והתשובה לזה, שגישתו של יהודי גם לתורה שבעל פה היא – אמונה ויראת שמים, כדברי חז"ל[11]: "כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת". ודאי יש צורך וחייב להיות "חכמתו", שהרי ענינה של תורה שבעל פה, הוא חכמה ושכל, אך מתי "חכמתו מתקיימת", בשעה ש"יראת חטאו קודמת לחכמתו".

בזה התבטא ההבדל בין הצדוקים והפרושים. לגבי תורה שבכתב לא חלקו הצדוקים; זאת גם הם הבינו, שתורה שבכתב חייבים לקבל – בין אם השכל רוצה אם לאו. היא ניתנה למשה מסיני. על מה חלקו? – על תורה שבעל פה. מאחר שהיא ענין שכלי – טענו הם – יכולים הם לפרש בעצמם כפי הבנתם, ואינן עליהם להתחשב בקבלת חז"ל, אבל

9) ראה לקו"ת ויקרא ה, ב.
10) יבמות עו, ב.
11) אבות פ"ג, מ"ט.

גישת הפרושים היא, שכשם שהקב"ה מסר למשה רבינו תורה שבכתב, כך בה בשעה[12] נתן לו גם את התורה שבעל פה; ההבדל הוא רק, שאת זו נתן בכתב ואת זו נתן בעל פה; תורה שבכתב אינה מלובשת בשכל ותורה שבעל פה מלובשת בשכל, ואולם אין זאת אלא שהתורה שבעל פה באה בלבוש של שכל, אבל היא אותה תורה, הבאה מאת הקב"ה, הנעלה מן השכל, והגישה גם אליה צריכה להיות – אמונה.

ודוקא תורה שבעל פה (אורה, לשון נקבה), היא ה"אות" המבדילה את ישראל מאומות העולם[13]: אף בתורה שבעל פה, המלובשת בשכל, מורגשת קדושה ע"י בני ישראל; גם בה העיקר הוא אצלם – אמונה שלמעלה מהשכל.

ד. כך גם בענין האות השני', "שמחה זה יום טוב". כאמור לעיל, יש גם לגויים חגים משלהם, ואף על פי כן הם שונים לגמרי בישראל; אצל ישראל יום טוב הוא קדושה.

כשבאה "שמחה זה יום־טוב" מתאספים ומשמחים עצמם, אוכלים בשר ושותים יין וכיו"ב, דברים שאינם רוחניים. אלא שכאן בולט ההבדל בין יהודי לאינו־יהודי, להבדיל: אצל אינם־יהודים מביא הדבר להוללות וכו'. אבל אצל יהודים היום־טוב שונה לגמרי[14]. גם הם משמחים את עצמם ושותים וכו', אך אין זה מביא להוללות ח"ו, אלא אדרבה, זה מביא ליראת שמים יתרה; ואפילו בשמחת פורים, כשיש מצוה לשתות "עד דלא ידע"[15], השמחה מוסיפה יראת שמים וקדושה, וגם כאשר היהודי מצוי במצב של "עד דלא ידע" מבחין הוא גם אז (אף שלא על ידי השכל), ש"ארור המן" ו"ברוך מרדכי" (כפי שיבואר לקמן).

ה. הוא הדבר גם בנוגע ל"ששון זו מילה". גם גויים מסויימים מלים את עצמם, אבל אצל יהודים המילה היא באופן אחר לגמרי.

את ההוכחה לכך ש"ששון זו מילה", מביאה הגמרא מהפסוק "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", שאמר דוד המלך על מצות מילה. רואים מכך שני דברים: א) שבמילה ישנה שמחה מיוחדת, "ששון" ("ששון" מבטא שמחה יתרה מאשר "שמחה")[16],

12) כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו (הקדמת הרמב"ם ליד החזקה).

13) ראה שמו"ר ר"פ מז: זו המשנה והתלמוד שהם מבדילים בין ישראל לבין העובדי כוכבים.

14) עד"ז ראה שבלי הלקט ערוגה שני' הל' קכ"ז בשם רש"י. ספר המנהי"ג הלכות שבת ס, בשם מדרש תהלים. ועוד. הובא בשו"ע אדמוה"ז סי' רצב, ס"ג.

15) מגילה ז, ב. שו"ע או"ח סי' תרצ"ה, ס"ב.

16) ולכן בשמחת בית"ש – שמחה גדולה ביותר – נאמר ושאבתם מים בששון. ועיין סוכה מח, ב.

ב) ושמצות מילה היא כמו שנוטלים שלל רב משונא.

מהי השמחה הגדולה המיוחדת במצות מילה, ומיהו השונא ממנו נוטלים שלל רב על ידי מצות מילה? יובן זה מדברי הרמב"ם[17], שמילה מחלישה אצל הנימול את תאוות עולם הזה.

עולם הזה על תענוגיו ותאוותיו הרבים קרוי "עולם הקליפות"[18], שהוא האויב הגדול ביותר של האדם, וכשהוא מחליש את תאוות עולם הזה, ויתרה מזו, הוא לוקח את כל תענוגות עולם הזה ומנצל אותם לצרכי קדושה (כנאמר[19]: "כל חלב לה'"), נוטל הוא בזה הרבה, ממיטב שלל השונא, ונותן זאת לקדושה, ועל כן שמח היהודי שמחה גדולה.

ובזה מתבטא ההבדל בין מילה בישראל לבין מילה אצל גויים, להבדיל. ענין המילה בגוי גורמת לו רק צער וכאב; יש לו מכך כאב בגשמיות, מה גם שעל ידי כך נחלשות תאוותיו – הרי זה כאב וצער מיוחד עבורו, שהרי התענוגות והתאוות גורמים לו הנאה בעולם הזה, בחייו. וכאשר נוטלים זאת ממנו, הרי זה הצער הגדול ביותר עבורו. המילה אינה אצלם אלא בלית ברירה, כדי להשמר מצער גדול יותר. לא כן אצל יהודי, המילה מביא אותו ל"שש אנכי", הוא שמח על כך. שהוא מתנזר מתענוגי עולם הזה, שכן מהותו הפנימי של יהודי אינה הנאת עולם הזה, אלא, להבדיל, התענוג באלקות: עולם הזה, החומר, הוא "שונאך", ונטילת שלל משונאו, גורמת ליהודי את השמחה הגדולה ביותר.

ו. כן גם בדבר "ויקר אלו תפלין". כאמור מהוים התפלין אות לזה שמניחם, כי הוא שייך להקב"ה: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך". וגם אם באומות העולם מצויים אותות שונים המראים לאיזה עם ושבט הם שייכים, הרי שאצל בני ישראל הוא באופן אחר לגמרי.

תפילין מכילות: פרשיות, בתים ורצועות והכל נעשה מעור בהמה; את התפלין מניחים על יד שמאל ועל הראש, ובאמצעותם משעבדים את הלב והראש, אשר נעשים "כלי" לתפלין.

לכאורה, מה מקום בשכל, שאדם בר דעת, יכרוך ראשו ברצועה מבהמה וישעבד את מוחו ולבו לעור הבהמה שב"בתים" ופרשיות? אלא מה? – על העור כתובות הפרשיות שמע, והי' אם שמוע, קדש, והי' כי יביאך? הרי אותן הדברים "כתובים" במוחו ולבו (לפחות

17) מו"נ ח"ג פל"ה ופמ"ט.
18) תניא פ"ו, בשם הע"ח שער מ"ב סוף פ"ד.
19) ויקרא ג, טז. ראה לעיל ע' 151.

כשמניח תפלין, שאסורים בהיסח הדעת) – וההבדל הוא רק שבתפלין הוא על עור בהמה.

אילו היה הנידון בילד קטן, שאין בו שכל, לא היתה הקושיא כה גדולה. אבל הרי הדין הוא, שקטן פטור מתפלין, ורק במלאות לו שלש עשרה שנה, ונעשה בר דעת, דוקא אז חל עליו[20] החיוב לשעבד עצמו לתפלין העשויות מעור בהמה; ומן הבהמה עצמה מן העור שלה, שהוא החלק הנחות והגס בבהמה, ודוקא – שחורות (היפוכה של – ונאוה)?

אלא כיון שבתפלין נכתב: "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד" וכו' הרי הוא משעבד את מוחו ולבו לתפלין ולכל הכתוב שם, כי כן צוה המלך.

וזהו החילוק בין האותות של הגויים לבין, להבדיל, תפלין. הסמלים אצל לא־יהודים – נועדו להתגאות ולהתפאר בהם כאשר מורגש בהם רוממות, עדינות, יופי וכו'. אבל היהודי מתפאר בתפלין, דוקא כשהם עשויים מעור בהמה ושחורות דוקא. עליהם נכתב ומתקבל במסירת נפש: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד".

ז. כאמור לעיל, ארבעת הדברים – תורה, יום טוב, מילה ותפלין – הם האותות המציינות ומבדילות גם את הגוף היהודי משאר הגופים. ולכן ניצב המן הרשע נגדם כל כך, לא היה איכפת כל כך להמן, שהיהודי קדוש בשעה שהוא עוסק בעניניו הרוחניים, ענינים של נשמה. אבל בדברים "גשמיים" (כהארבעה המוזכרים לעיל), השייכים לגוף, בענינים כאלה – טען המן – אל תיבדל, היה דומה לגוי ח"ו[21].

מגזירת המן הרשע לבטל את ה"אותות", – את הקדושה המצוייה

---

20) משא"כ אביו – מחנכו משיודע לשמור תפליו (שו"ע רבנו הזקן או"ח סו"ס לז).

21) שייכות ההתנגדות ע"ז להמן האגגי, קליפת עמלק, דוקא: קליפת עמלק היא הקרירות דשכל המנגד להעבודה דקבלת עול שלמעלה מטעם ודעת (ראה לעיל ע' 170 הערה 12), והשכל, עם היות שהוא עצמו מכריח שישנם ענינים שלמעלה מהשגתו, שלכן מסכים הוא על עניני קדושה (והבדלה) למעלה מהשכל, בכל זה, הוא מגביל, שהקדושה תהי' רק בעניני הנשמה, ענינים רוחניים, אבל לא בעניני הגוף. השכל הוא כח פרטי באדם ולא האדם עצמו, ולזאת כאשר הקדושה היא רק מצד השכל, אינה מתפשטת בכל עניני האדם, עד לעניניו הגופניים שלמטה מן השכל. והעבודה של בכל דרכיך דעהו הוא לפי שאיש הישראלי קדוש בעצם מהותו (כנ"ל סוף ס"ב). – וזהו ג"כ מה שהמן הפיל פור הוא הגורל, כי גורל ענינו למעלה מן השכל; למעלה מהשתלשלות, ומחשבת המן היתה שהיתרון דישראל על או"ה הוא רק מצד עניני השתלשלות; כחות הגלויים, אבל לא יתרון במה שלמעלה מהשתלשלות. וזה הי' הנס דפורים, גילוי היתרון דישראל גם בבחי' הגורל שלמעלה מהשתל' (שלכן נקרא היו"ט בשם פורים), ויתרון זה מתבטא בהבדלתם מאו"ה גם בעניניהם הגופניים (שזהו ג"כ מה שהנס דפורים נתלבש בענינים טבעיים) שלמטה מהשתל' הקשורים בבחי' שלמעלה מהשתל'. וכנ"ל (הערה 6), שבעניני הגוף דוקא מתבטאת בחירת העצמות.

בבני ישראל גם באותם דברים שבהם דומים בחיצוניותם לאינם־יהודים, – נבעה הגזירה לכלות ר"ל אף את עניני היהדות שגם בחיצוניותם הם שונים מאינם יהודים, עד שבאה הגזירה – הי"ת – "להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים".

כי, כאמור לעיל: עצם המהות של יהודי הוא קדושה, ולכן כשרוצים להפרישו מקדושה (גם כאשר מסכימים שבזמנים מסויימים, יהיו אצלו ענינים מסויימים בקדושה), נוטלים ממנו את כל מהותו.

לפיכך, כאשר נגאלו מהמן וגזירותיו, תקנו את יום טוב[22] פורים, יום שבו עורכים סעודה גשמית, באכילה ושתיה, עד כדי "לבסומי כו' עד דלא ידע"[23], ובה בשעה, ה"לא ידע" מונח אצל היהודי, ש"ארור המן" ו"ברוך מרדכי", עניני הרע (המן) הם אצלו "ארור", מופרכים, ועניני הטוב (מרדכי) הם אצלו בבחינת "ברוך". כי מאחר שהקשר עם הקב"ה הוא אינו דבר הנוסף בו, אלא זה כל מהותו, לכן מרגיש – לא רק מצד ידיעה בשכל אלא גם בשעת ה"לא ידע" – מצד מהותו, ש"ארור המן" ו"ברוך מרדכי".

(משיחת פורים תשי"ט)

22) דגם (חנוכה ו)פורים מיקרי יו"ט – אף דאיסור מלאכה דיו"ט לא קיבלו עלייהו (מגילה ה, ב). – ראה ג"כ לקו"ת דברים (נח, א). להעיר ממרז"ל כל המועדים יהיו בטלין וימי הפורים לא כו' (מדרש משלי פ"ט). ואפילו טו באב נק' יו"ט (סוף תענית).

23) ולהיות שבמצוה זו מתבטא ענין הפורים, לכן י"ל דחיובה הוא במשך כל היום. ראה לעיל ע' 170 הערה 14.